UN ASPECT AL URBANISMULUI LA IAŞI LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIX-lea ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

FLORIN BUIMESTRUC

Studiul istoriei arhitecturii ne demonstrează că tipul de construcţii aparţinînd unei anumite etape din evoluţia societăţii reflectă stadiul de dezvoltare, economică, politică şi culturală a acesteia. Este deci insuficient să se aprecieze arhitectura unei perioade doar după criterii estetice şi luînd în considerare doar reuşitele arhitectonice. Este deasemeni eronat ca, atunci cînd analizăm arhitectura urbană, să considerăm clădirile luate separat şi nu aparţinînd unor străzi sau cartiere reprezentative.

Este din ce în ce mai greu să găseşti astăzi la Iaşi locuri care să-ţi sugereze oraşul de acum 100 de ani, oraşul în care au trăit şi muncit atîtea mari personalităţi ale poporului nostru. Aprecierea clădirilor, de cele mai multe ori doar din atît de subiectivul punct de vedere estetic, preferarea unor soluţii mai comode în studiul urbanistic al oraşului, a dus şi din păcate continuă să ducă la pierderea multor monumente istorice şi de arhitectură.

Arhitectura ieşeană de la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. XX se caracterizează la fel ca şi în celelalte oraşe ale ţării, printr-o încercare de înnoire. Perceptele arhitecturii casei boiereşti tradiţionale erau depăşite în prag de secol XX, atît din punct de vedere al structurii planului, cît şi al repertoriului decorativ. Este momentul în care clasele de mijloc, în avînt economic, îşi afişează prosperitatea prin construcţii relativ reduse ca dimensiuni dar decorate cu o mare cantitate de stucaturi. Este caracteristic pentru această perioadă ca structura unei case vechi să fie „îmbrăcată" cu elemente decorative aparţinînd celor mai diverse stiluri. Rezultatul este o arhitectură ecletică, de cele mai multe ori fără o valoare estetică, ce este însă pe placul locuitorilor oraşului în jurul anilor 1900. Valoarea documentară a acestor construcţii, în studiul epocii respective, este însă de netăgăduit, mai ales atunci cînd ele se păstrează grupate, pe străzi sau cartiere.

Un exemplu concret de ceea ce înseamnă arhitectura ieşeană de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX îl constituie clădirile de pe strada Anastasie Panu[1]. Casele de pe această stradă sînt construcţii datînd din prima jumătate, şi sfîrşitul secolul al XIX-lea[2] şi începutul sec. XX. Dintre clădirile veacului trecut puţine sînt cele ocolite de moda „înnoirilor", marea majoritate fiind astăzi greu de recunoscut între construcţiile de după 1900.

Înnoirile nu se rezumă numai la ornamentaţii, în această perioadă efectuîndu-se şi lucrări ce urmăreau sporirea gradului de confort. Acestea constau în reorganizarea spaţiilor — păstrînd structura vechii clădiri—introducerea de apă curentă, ulterior construindu-se şi cîte o cameră de baie.

---

[1] În cazul clădirilor pe care nu le-am găsit menţionate înainte de 1900 am apreciat data construcţiilor lor: a) după criterii arhitectonice, b) considerînd că imobilul care nu are o autorizaţie de construcţie înregistrată la Primărie după 1900 este ridicat înainte de această dată, cunoscîndu-se stricteţea supravegherii construcţiilor din Iaşi în acea perioadă.

[2] Ne vom referi la clădirile ce mai există astăzi pe str. A. Panu, de la nr. 4 la nr. 20.

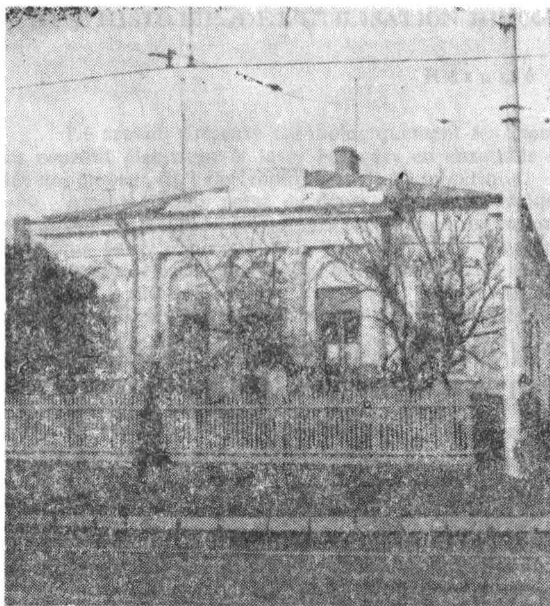

Fig. 1

Caracteristică este şi structura socială a proprietarilor de pe această stradă situată în zona centrală, a II-a, a oraşului, în jurul anului 1900: comercianţi, medici, farmacişti, avocaţi şi militari.

Dintre inginerii şi arhitecţii care au lucrat la începutul secolului XX, la construcţia sau prefacerea caselor de pe strada A. Panu, îi găsim mai des menţionaţi pe ing. A. Klepper L. Goldemberg, H. Nacht, arh. G. Micul.

Studiind arhiva construcţiilor de pe str. A. Panu, nu putem să nu evidenţiem consecvenţa cu care primăria sancţiona orice abatere de la legislaţia urbanistică. Astfel, în dorinţa de a proteja aliniamentul străzilor, „construcţiile care se vor face cu ieşire din alinierea decretată sau contra dispoziţiunilor regulamentare şi fără autorizaţiunea privitoare la construcţiuni, vor fi demolate“ [3] şi, în aceeaşi idee, „nu se vor permite lucrări de consolidare la clădiri ieşite din aliniere pe o stradă a cărui plan de aliniere este decretat“ [4]. În dorinţa de a da oraşului un aspect cît mai civilizat, controlul se exercita deasemeni şi asupra regimului de înălţime al clădirilor, precum şi al materialelor de construcţie; astfel, „în zona II-a nu sînt permise reparaţii radicale la orice construcţii de lemn sau acoperişurile existente din material arzător“ [5].

Deşi valoarea arhitectonică a clădirilor de pe str. A. Panu este diferită, datorită importanţei ce o prezintă întreg ansamblul, am preferat prezentarea caselor în ordinea în care sînt aşezate, începînd dinspre str. Elena Doamna spre Hală.

Casa de la nr. 4 este o construcţie de la sfîrşitul sec. al XIX-lea, pe care o găsim menţionată pentru prima oară în 1907 ca fiind proprietatea avocatului H. G. Niculeanu[6]. În timp, clădirea îşi va schimba proprietarii, aparţinînd pe rînd, în 1917, doctorului E. Savini, în 1918, lui C-tin Federber, în 1921 lui H. Spigler.

Acesta din urmă obţine în 1933 un certificat de proprietate din care reiese că imobilul avea la acea dată „5 odăi de locuit, sală de baie şi antret [7].

---

[3] Art. 97, din „Legea de organizare a Comunei Urbane“, Arh. Stat. Iaşi, d. 431/6.
[4] art. 98, idem.
[5] art. 98, din „Regulamentul de construcţie al Primăriei“, Arh. Stat. Iaşi, d. 431/6.
[6] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/4.
[7] Idem.

Fig. 2

În cursul vremii clădirea a suferit o serie de reparații mai mici sau mai mari. Dintre cele mai importante, în 1917, se repară „un calcan dinspre str. Adamache ieșit puternic din verticală, cu dislocări serioase, ce amenință a se prăbuși“ [8], iar în 1925 se înlocuiește zidăria umedă cu cărămidă nouă.

Apartenența acestei clădiri la categoria caselor boierești construite în Iași la sfîrșitul sec. al XIX-lea este susținută și de tipul planului. Acesta, bazat pe principiul simetriei, cu intrarea în axul median, are încăperile dispuse în jurul unui vestibul. Fațadele sînt tratate în stil neoclasic cu intrarea încadrată de coloane cu capitel compozit, ce susțin un fronton triunghiular. Același tip de coloane decorează și fațadele dinspre stradă, alcătuind o ordonanță ce încadrează ușile salonului ce se deschid spre o terasă barocă (fig. 1).

Casa de la nr. 5 este o clădire construită în 1845 de către spătarul Mihalache Idieru, pe locul cumpărat de la hanul Afendului[9]. Caracteristicile arhitectonice ale acestei case sînt specifice caselor boierești construite la Iași în prima jumătate a sec. al XIX-lea. „Îmbunătățirile“ aduse de diverșii proprietari nu au afectat structura planului, care, bazat pe principiul simetriei, are încăperile dispuse de o parte și de alta a unei săli mediane. Salonul, situat spre stradă, este marcat în fațadă prin ieșirea în rezalid. De partea cealaltă a clădirii există un cerdac pe sub care se intră în pivniță.

Fațadele sînt trate unitar, în stil neoclasic, elementul dominant reprezentîndu-l pridvorul de pe fațada sudică. Acesta este marcat de un fronton triunghiular, susținut de două perechi de coloane dorice.

Valoarea documentară a acestei case, monument de arhitectură[10], este incontestabilă, dacă ținem seama și de faptul că la Iași nu mai există nici o altă clădire de acest tip, păstrată atît de aproape de forma originală. Demolarea ei însă este un exemplu privind superficialitatea cu care sînt tratate monumentele ce se mai păstrează încă la Iași (fig. 2–3).

Casa de la nr. 6 este o construcție care, prin caracteristicile arhitectonice, o putem considera ca aparținînd sfîrșitului secolului al XIX-lea. Pentru prima dată o găsim menționată în 1912, ca proprietate a lui I. Pincu, comerciant, reprezentantul „Fabricii și rafinăriei de zahăr Ripiceni“ din București[11].

---

[8] *Ibidem*.

[9] Stoicescu N., *Repertoriul bibliografic Moldova*, Buc., 1974, p. 417.

[10] Casa este inclusă în „Lista oficială a monumentelor istorice și de arhitectură în R.S.R.“, la nr. 1496.

[11] Arh. Stat. Iași, d. 431/6.

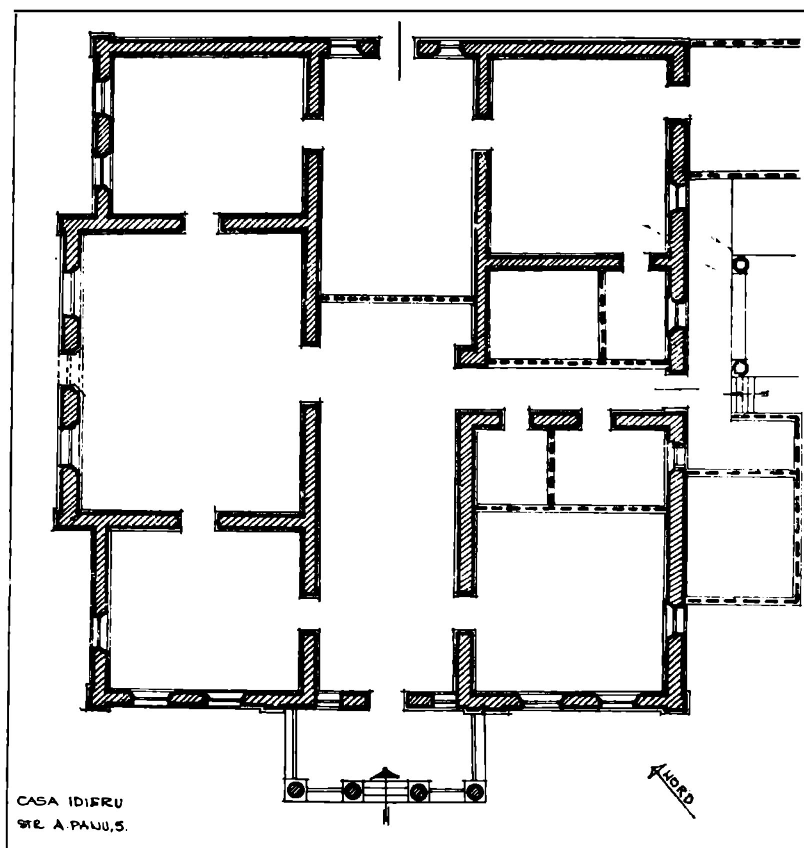

Fig 3

Reparată deseori în cursul vremii, clădirea a suferit doar două modificări mai importante; în 1925, pivniței i s-au adus îmbunătățiri, fiind transformată în depozit de spirt, iar în 1937 pe fațada sudică s-au adăugat două încăperi.

Clădirea se încadrează în tipul caselor cu parterul supraînălțat, cu intrarea plasată în axul median, avînd încăperile grupate în jurul unui vestibul. Noul intervine doar în repertoriul decorațiilor, folosindu-se, alături de elemente de factură neoclasică și elemente specifice barocului, ca în cazul pridvorului și rampei scării, tratate într-o manieră specifică arhitecturii ieșene din jurul anului 1900 (fig. 4).

Casa de la nr. 7 o găsim menționată în 1904 ca aparținînd lui N. Nicolaide[12], iar într-un act din 1924 se specifică faptul că este o clădire cu etaj[13]. Dacă pînă în 1926 imobilul suferă doar mici reparații, la această dată este necesară refacerea zidurilor, prin înlocuirea unor cărămizi vechi cu altele noi.

Clădirea, avînd planul identic la parter și etaj, are încăperile dispuse în jurul casei scării. Tratarea mai puțin generoasă a acestei clădiri ne face să apreciem că, de la început, a fost construită în ideea împărțirii spațiului în apartamente și, avînd o parte a parterului rezervată pentru comerț (cu intrare separată, dinspre stradă).

---

[12] Arh. Stat. Iași, d. 431/7.
[13] Idem.

Fig. 4

Fig. 5

Deşi cu etaj, avînd faţadele decorate în stilul eclectic specific epocii, această construcţie nu afectează armonia străzii (fig. 5).

Casa de la nr. 8 este şi ea o clădire de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. În 1915 clădirea necesita lucrări de consolidare a zidurilor, proprietarul G. C. Anastasiu solicitînd la acea dată autorizaţia necesară—eliberată de Primărie[14]. În 1921, noul proprietar, J. Grünspan, instalează o baie, iar în anul următor, construieşte un „geamlic" din zidărie[15].

[14] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/8.
[15] Idem.

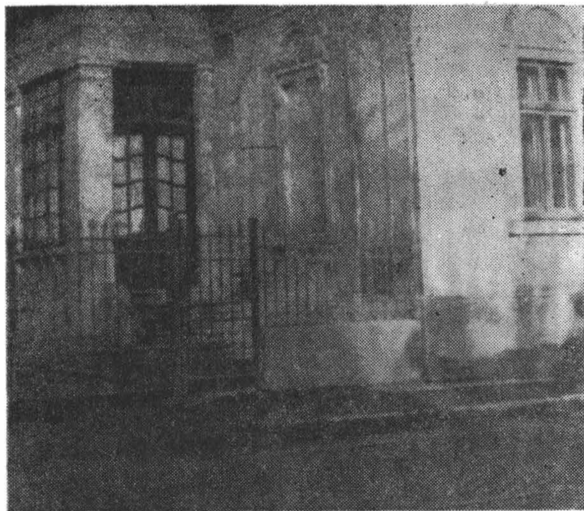

Fig. 6

Fig. 7

Dispoziţia încăperilor este cea obişnuită, grupate fiind în jurul unui mic vestibul.

Tendinţa vremii de a „înfrumuseţa„ faţadele vechilor case, îl va face pe proprietar ca, în 1924, să apeleze la serviciile ing. A. Klepper. Acesta, folosind elemente de factură neoclasică, dă casei aspectul pe care îl vedem şi astăzi (fig. 6).

Casa de la nr. 9, construită deasemeni în sec. al XIX-lea, o găsim menţionată în 1909 ca fiind proprietatea lui I. Fenerştein[16]. În 1916, Creditul Financiar Urban din Iaşi,

[16] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/9.

răspunzînd la o somaţie a Primăriei, precizează că acest imobil a fost temporar în administraţia sa, trecînd prin vînzare publică în proprietatea Băncii Iaşilor[17].

Dintre reparaţiile mai importante, o menţionăm pe acea din 1909 cînd proprietarul solicită o autorizaţie „voind a construi din nouă antretul scărilor precum şi schimbarea lor cu altele, de material nearzător, de a face reparaţiuni de întreţinere la întreg imobilul"[18]. În urma aceastei intervenţii, planul casei avînd încăperile dispuse de o parte şi de alta a unui vestibul, rămîne neschimbat.

Faţadele sînt tratate uniform, în stil neoclasic.

Casa de la nr. 10 a fost construită în anul 1932 de către L. Diamant lucrările fiind executate de firma „Construcţii de întreprinderi tehnice şi Construcţiuni : ing. L. Goldemberg & H. Nacht" [19]. Cu parte şi subsol, clădirea are planul compus din 10 încăperi.

Faţadele sînt tratate folosind elemente decorative asemănătoare cu cele folosite la casele învecinate, cu faţada principală marcată de o ordonanţă de coloane cu capitel compozit (fig. 7).

Casa de la nr. 11 a fost construită în 1922 de către Societatea Filantropică „Steaua" pentru a adăposti „Şcoala normală şi profesională de fete" [20].

Fig. 8

Funcţiunea pentru care a fost proiectată a impus aerul auster, atît în tratarea planului-identic pentru parter şi etaj — cît şi al faţadelor. Plastica acestora se rezumă la utilizarea cărămizilor aparente pentru marcarea ancadramentelor de la ferestre.

Casa de la nr. 12 o găsim menţionată într-un document din 1890, cînd proprietarul de atunci, V. Govinu, „plăteşte o taxă de 10 bani pentru casa din str. A. Panu" [21]. După o reparaţie mai importantă în 1896, cînd i se reface tîmplăria uşilor şi ferestrelor precum şi acoperămîntul, în 1926 clădirea capătă o nouă înfăţişare. Noul proprietar, dr. E. Savini (fost proprietar şi al casei de la nr. 4), în urma unei reparaţii radicale, a „ridicat faţada princi-

[17] Idem.
[18] *Ibidem.*
[19] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/11.
[20] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/11.
[21] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/12.

Fig. 9

pală cu modificarea acoperişului şi înlocuirea uşilor şi ferestrelor, înlocuirea geamlîcului de lemn cu unul din cărămidă" [22].

Structura planului rămîne însă aceeaşi, cele 5 încăperi fiind dispuse în jurul unui mic vestibul.

Dintre modificările mai importante suferite de faţade, semnalăm apariţia unei frize ce înconjoară clădirea pe două laturi şi noul aspect al geamlîcului datorită formei ce i se dă acoperişului (fig. 8).

Casa de la nr. 13 a fost construită în 1935 de către doctorul H. Poplicher după planurile arh. G. Micul, lucrările fiind executate de „Antrepriza I. Schleier — Gr. Hirsch" [23].

Clădirea se compune din subsol, parter, etaj şi mansardă, avînd 48 de încăperi. Prin noua concepţie asupra împărţirii spaţiului şi al tratării plastice, această construcţie este una dintre primele clădiri cu adevărat moderne ce s-au ridicat la Iaşi în prima jumătate a secolului XX.

Casa de la nr. 14. Într-o recipisă din 1896 se arată că L. Vaisman a plătit „suma de 10 bani 02 pentru o clădire cu etaj, zona II, în suprafaţă de 20,05 mp" [24], descriere ce nu corespunde casei cu parter ce există astăzi. Faptul că în intervalul 1900—1936 nu s-a eliberat nici o autorizaţie de construcţie, iar planul din 1936 corespunde cu cel de azi, ne îndreptăţeşte să considerăm intervalul 1896—1900 ca perioadă în care a fost ridicată această casă.

Dintre lucrările de întreţinere mai importante menţionăm introducerea instalaţiei de apă în 1929 şi subzidirea zidurilor în 1936. Planul, avînd încăperile dispuse în jurul unui „antret", a fost afectat de desele reorganizări ale spaţiului ce s-au efectuat în timp.

Puţinele elemente decorative sînt grupate pe faţada principală, avînd ferestrele marcate prin ancadramente de factură barocă (fig. 9).

La nr. 15 a existat o casă, care, la 1899 era proprietatea A. Krakel. În jurul anului 1900, N. Moruz, chiriaş, transformă dependinţele în fabrică pentru pungi din hîrtie[25].

[22] Idem.
[23] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/13.
[24] Arh Stat. Iaşi, d. 431/14.
[25] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/15.

Fig. 10

Fig. 11

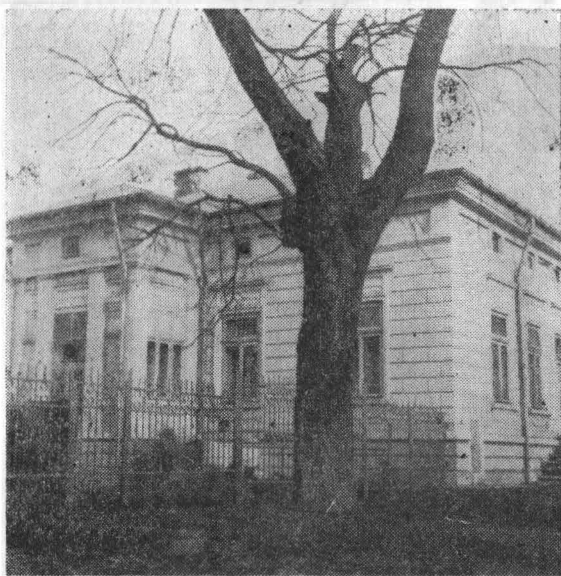

Fig. 12

Clădirea nu mai există astăzi.

Casa de la nr. 16, construcție din sec. al XIX-lea, o găsim menționată în 1904 cind proprietarul de atunci, N. Duduică, primește o autorizație de reparație[26]. La această dată clădirea este destul de șubrezită necesitind urgente lucrări de consolidare a unor ziduri cu cărămizile măcinate din cauza umezelii.

Moda „înnoirii" fațadelor îl determină pe noul proprietar din 1924, farmacistul A. Engel, să „transforme acoperișul formînd o mansardă, cu acoperămînt din tablă de fier" [27]. Deasemeni, ferestrelor de pe fațada principală li se adaugă ancadramente de factură neoclasică. Dispoziția planimetrică rămîne neschimbată, încăperile fiind dispuse de o parte și de alta a unui vestibul (fig. 10).

Casa de la nr. 17 este tot o construcție din secolul al XIX-lea pe care o găsim menționată în 1906 ca fiind proprietatea lui I. Agușțain[28]. De-a lungul anilor clădirea suferă o serie de reparații și lucrări de întreținere, mai importante fiind cele din 1911, cînd noul proprietar, A. Gheorghiade, comerciant, introduce canalizarea și apa curentă și cea din 1915 cînd se schimbă ușile, ferestrele și dușumelele, se pune „tablă nouă plumbată", și „reconstruiește balconul din lemn prin tablier de beton susținut prin traverse de fier dublu T avînd parapet de fier" [29].

Într-un certificat de proprietate, eliberat in 1934 lui I. G. Popovici, se specifică: „Această clădire principală se compune din parter și etaj, avînd 7 odăi, 3 săli, un hol și o pivniță. La etaj — 2 scări cu 8 odăi și o sală" [30].

Fațadele sînt tratate în stil neoclasic, cu un restrîns repertoriu al elementelor decorative.

Este menționată existența, la 1911, a unui mic han, compus din 6 odăi, situat în grădina „cu copaci și iarbă care se coase" [31] a acestei case (fig. 11).

Casa de la nr. 18 a fost construită la jumătatea sec. al XIX-lea de către poetul Dimitrie Anghel, „pe un loc viran, lîngă a fraților Pavel și Hristache (Zarifopol n.n.)" [32].

---

[26] Arh. Stat. Iași, d. 431/16.
[27] Idem.
[28] Arh. Stat. Iași, d. 431/17.
[29] Idem.
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem.*
[32] Bogdan N. G., *Trecutul comerțului în Moldova*, p. 103.

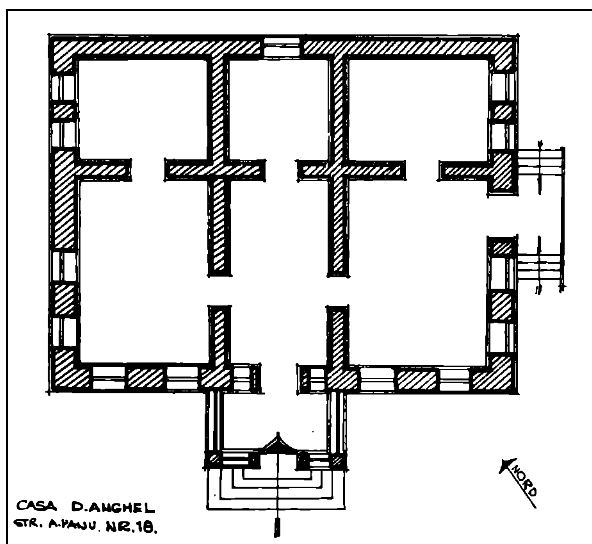

Fig. 13

De-a lungul anilor casa a suferit o serie de reparaţii şi transformări care i-au modificat în parte, forma. Astfel, dacă in 1902 J. Marcovici nu face decit să înlocuiască „cărămizile umede cu altele uscate" [33], in 1904, noul proprietar, A. Gheorghiu, va „repara zidul de la intrare, înlocuirea stilpilor de lemn care susţin acoperişul deasupra scărilor prin stilpi de zid, înlocuirea scărilor de lemn cu scări de piatră, înlocuirea duşumelelor putrede, facerea de pardoseli din beton, (...), repararea tencuielilor şi inlocuirea cărămizilor măcinate, (...), repararea crăpăturilor din pereţi ,(...), facerea din nou a citorva uşi şi ferestre, (...), repararea geamlicului inlocuindu-se materialele putrede" [34].

Nici planul nu a fost ferit de adaptarea la necesităţile diverşilor proprietari care au reîmpărţit spaţiile existente sau au adăugat noi încăperi. Totuşi, datorită structurii pe ziduri portante, structura de bază s-a păstrat, relevind un plan tipic pentru casele boiereşti de la începutul sec. al XIX-lea, cu pridvor situat în axul median şi încăperile dispuse de o parte şi de alta a unei săli vestibul.

Faţadele, tratate în stil neoclasic, au suferit şi ele modificări datorită reparaţiilor suferite în timp (fig. 12—13).

Casa de la nr. 20 este o construcţie care, prin caracteristicile arhitectonice, se situează în grupul clădirilor din secolul al XIX-lea, deşi o găsim menţionată abia în 1920, cind aparţinea lui V. Pella[35]. La acea dată clădirea se afla într-o stare care îl determină pe proprietar să solicite o autorizaţie pentru reparaţii radicale. Tot V. Pella va mofidica şi faţadele care în 1922 vor căpăta aspectul, neoromantic, pe care il vedem şi astăzi (fig. 14).

Tipul de plan, tipic pentru construcţiile din secolul trecut, este bazat pe principiul simetriei, avînd încăperile grupate în jurul vestibulului.

Sistemul constructiv pe ziduri portante, cu tavane drepte, precum şi materialele folosite la construcţia şi mai apoi la repararea şi modificarea acestor clădiri sint în general aceleaşi. Astfel, la fundaţii este utilizată piatra şi mai tirziu betonul, zidoria este executată din cărămidă, iar şarpanta este din lemn cu o învelitoare din tablă. Timplăria uşilor şi ferestrelor ce s-a mai păstrat la unele case, are decoraţii întîlnite la majoritatea caselor construite în secolul al XIX-lea în Iaşi.

[33] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/18.
[34] Idem.
[35] Arh. Stat. Iaşi, d. 431/20.

Fig. 14

Studiul construcţiilor de pe strada A. Panu ne relevă aspectul arhitectonic al oraşului Iaşi la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, caracteristic prin tipul de clădiri modeste ca volum şi tratare plastică şi nu prin cel al palatelor sau a marelor case boiereşti. Neglijarea acestui aspect, datorat în mare măsură şi comparaţiei cu arhitectura altor timpuri şi civilizaţii, a creat opinia, eronată, că arhitectura secolului al XIX-lea este lipsită de orice valoare. Dar, diferitele aspecte ale dezvoltării unui oraş, a organizării sale (cum ar fi de pildă legile urbanistice ce limitau la un moment dat la 8 numărul tipurilor de case ce se puteau construi în Iaşi), nu pot fi studiate şi valorificate decît prin păstrarea acestor clădiri „in situ", pe străzi sau cartiere constituite.

Acest aspect, subliniat şi la Congresul de la Zürich, privind conservarea monumentelor istorice, din 1974, ar trebui să stea la baza studiului urbanistic al oraşelor centre istorice, cum este şi cazul oraşului Iaşi.

UN ASPECT D'URBANISME À IASSY À LA FIN DU XIXe SIÈCLE ET LE BUT DU XXe SIÈCLE

Résumé

On présente un aspect de l'architécture de la ville de Iassy de la fin du XIXe siècle et le but du XXe siècle; les maisons situées sur la rue A. Panu. Cettes constructions, de dimensions réduites, décorées aux stucatures, sans valeur ésthétique charactéristiques pour toute l'architécture de Iassy, ont une grande importance historique et documentaire. Elles ont été construites par l'ordre des représentants de la moyenne classe, essor économique dans l'époque; des comercants, des employés, des médicins et pharmaciens, des avocats et militaires. L'auteur présent cettes maisons après leur emplacement en relévant la valeur de tout l'ensemble architécturale.

On souligne la nécesité de conserver telles constructions qui garde l'image de Iassy il y a une centaine d'annes.